

A fost Dimitrie Gusti (doar) tehnician în guvernul țărănist?

Zoltán Rostás*

Universitatea din București

Abstract: *This paper, aiming to clarify the Professor Gusti's position within the government between 1932 and 1933, tries to gather necessary arguments against the belief which emerged in the fifties and still valid until present days, that Dimitrie Gusti was promoted in the government of the Peasantry Party because he was a good specialist and technician, and not because his political choice towards Peasantry Party. Besides the significant antecedents which prove the permanent and powerful connection with the elite of the Peasantry Party since the beginning of the 20s, he also had an interest in the villages. The Professor's political behavior during governing might be described by loyalty and dedication in order to fulfill the governing programme of the party. More than that, Dimitrie Gusti, even in 1934, when the National Peasantry Party was in opposition, he claimed the accuracy of its political programme and participated in the conception of the Party's new programme. The clarification of the professor's position within the Peasantry Party government period is suitable especially for the analysis of his ideological position, which still arises perfectly justified debates. This analysis is legitimate not only for clearing the Professor's position, but also for the National Peasantry Party.*

Keywords: Dimitrie Gusti; monographic sociology; National Peasantry Party; political behavior; the rehabilitation of sociology.

Cuvinte-cheie: Dimitrie Gusti; sociologie monografică; Partidul Național Țărănesc; comportament politic; reabilitarea sociologiei.

Moto: „Căci discuțiile pătimașe m-au lăsat totdeauna indiferent și n-am găsit că este folositor și nici oportun a le întreține, oricât putea să fie de mare decepția celor cari doreau contrariul” (Gusti, 1934).

Contestarea implicării sociologului în practica politică nu este de dată recentă, dar maniera și gravitatea implicării au cunoscut, de la o epocă la alta, de la un istoric la altul, interes și intensitate foarte diferite. Lăsând, deocamdată, la o parte dezbaterile de etică privind participarea sociologului contemporan în procese politice și militare (căci aceasta nu intră în atenția prezentului studiu), ne concentrăm asupra unor demersuri de istorie a sociologiei, când autorii contemporani se referă la angajamentul unor sociologi din perioada interbelică. Din cercetările

noastre, aceste demersuri reflectă semnificativ valorile politice impuse sau asumate ale istoricilor sociologiei. Bineînțeles, nici un cercetător nu poate „scăpa” de cultura și ideologia în care a devenit investigatorul trecutului sociologiei, dar credem că înțelegerea *sine ira et studio* a contextului și a antecedentelor implicării politice a sociologului ar reduce simțitor configurarea unei imagini distorsionate despre figura autorului sau faptul științific analizat.

Un ministru exemplar

Istoria sociologiei românești nu duce lipsă de sociologi cu angajamente politice în perioada interbelică, dar, cu siguranță, cel mai controversat a devenit profesorul Dimitrie Gusti, fondatorul Școlii Sociologice de la București. Iată de ce, în acest articol, încerc să aduc o claritate mai mare

* Universitatea din București, Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Bd. Iuliu Maniu 1-3, Complex Leu, Corp A, Sector 6, București. E-mail: zoltan.z.rostas@gmail.com.

într-o problemă ce ține de angajarea politică a profesorului Dimitrie Gusti în perioada ministeriatului din 1932-33, cel mai dezbătut în ultimele decenii. După cum se știe, după demiterea din iunie 1932 a guvernului de „tehnicieni” al lui Nicolae Iorga de către regele Carol al II-lea, a fost chemat la guvernare Partidul Național Țărănesc. Prima sarcină a noului guvern a fost să pregătească alegeri parlamentare, ca țara să fie guvernată de un cabinet politic legitim. Experimentul cu guvernul de tehnicieni a fost catalogat ca un eșec.

În cabinetul format de Alexandru Vaida Voievod a fost invitat, în fruntea Departamentului Instrucției, Cultelor și Artelor, sociologul Dimitrie Gusti, care nu deținuse, până atunci, niciodată funcții ministeriale. Gusti și-a păstrat funcția de ministru în toate guvernele țărăniste, – după mai multe remanieri, inclusiv după alternanța prim-miniștrilor – din 4 iunie 1932 până în noiembrie 1933. În această perioadă, profesorul a fost un membru plenar al guvernului, în sensul în care nu s-a baricadat în proiectele sale legate de departament, ci a participat în activitatea întregului guvern. Nu o dată a susținut propuneri guvernamentale care nu au fost legate de departamentul său. Nu am găsit nici critici de la vechi țărăniști cu privire la activitatea lui, nu s-a pus problema remanierii sale – afară de zvonul schimbării sale cu profesorul Petre Andrei din vara anului 1932 (Golopenția, 2010, 63) – deși anii crizei economice mondiale au fost însoțiți de permanentizarea crizei politice din România, prin urmare și guvernarea a fost extrem de agitată.

În ciuda acestui parcurs ministerial necontestat într-un guvern țărănist, începând din anii 60 s-a încetățenit părerea că Gusti nu a fost țărănist fiindcă n-avea carnet de membru PNT, ci că ar fi fost un expert independent, un tehocrat. Clarificarea acestei probleme s-ar putea să apară, pentru unii, ca pur formală, dar, după mine, înțelegerea istoriei acestei apartenențe ne aduce mai aproape de înțelegerea comportamentului politic al fondatorului de școală sociologică.

În lămurirea acestei probleme mă voi concentra, în primul rând, pe perioada ultimei gu-

vernări țărăniste și a efectelor ei asupra carierei lui Gusti, anume pe 1932-34. Consider că analiza comportamentului lui Gusti nu se poate lămuri decât prin analiza acțiunilor efective și simbolice ale lui din acea perioadă și nu a declarațiilor sale ulterioare și a interpretărilor făcute pe baza acestor declarații. (Aceste declarații desigur că sunt importante, dar nu pentru începutul anilor 30, ci pentru contextul de privațiuni din anii 50, ceea ce trebuie să fie subiectul altui studiu.) Prin urmare, în cele ce urmează, vom prezenta activitatea lui Gusti după depunerea jurământului în fața regelui Carol al II-lea.

Într-adevăr, Gusti nu a devenit ministru ca un țărănist sadea, urcând pe treptele ierarhiei de partid, participând la campanii electorale, luptând fățiș cu liberalii, cu averescanii, cu iorghștiții etc. și, în final, ajungând și ministru. Și totuși, acțiunile lui Gusti din primele zile ale mandatului au fost vizibil de mare folos partidului. A început o mulțime de consultări cu federații profesionale ai căror membri fuseseră afectați de criza economică, a participat la ședința Consiliului Interuniversitar și a avut o întâlnire cu scriitorii distinși cu premiul național în vederea relansării acestei inițiative abandonate de câțiva ani și, mai ales, a început vizitele la școlile din București. Apoi, s-a deplasat în provincie la inspecția școlilor, a participat la cursuri de perfecționare a inspectorilor de la Pitești și la cea a învățătorilor de la Brașov.

Dar, această activitate de informare și de îndrumare ad hoc nu avea numai un singur aspect, cel de obținere de date sau de rezolvare a problemelor. Vizitele și întâlnirile *au fost pregătite, anunțate și, de multe ori, comentate în presa cotidiană*. Această strategie de promovare a muncii sale avea un deziderat politic clar: ilustra că în noul guvern țărănist școala de toate gradele și intelectualitatea, de la învățător la marii creatori de artă și știință, vor avea un sprijin eficient și competent. După decepția generală a guvernului de tehnicieni al lui Iorga a fost necesară trezirea din letargie a electoratului bugetar legat de educație. Așa se explică faptul că Gusti, în toiul verii, în plină vacanță a elevilor, făcea vizite la școli, semnaland că acest domeniu vitregit sub

guvernarea Iorga – școala și cultura – are nevoie de reforme necesare și posibile. Să nu uităm faptul că Gusti, în ultimii ani ai studiilor sale de la Berlin, s-a ocupat pătrunzător de natura și rostul presei. După mutarea sa în București, prin lansarea și menținerea Institutului Social Român în centrul atenției elitei, a demonstrat că știe să folosească presa.

E posibil ca cineva să spună că Gusti a făcut promovare pentru el, pentru școala sa sociologică, pentru proiectele sale ministeriale. Se poate accepta o atare ipoteză, dacă nu ar fi participat nemijlocit la campania electorală sau ar fi optat pentru statutul de deputat sau senator independent. Dar nu a fost deloc neutru, ci a intrat în lupta electorală în județul Ilfov alături de lideri țărăniști reductibili ca Ion Mihalache și Virgil Madgearu, ei candidând pentru Cameră, Dimitrie Gusti la Senat (vezi cotidianul *Universul*, nr.183, miercuri 6 iulie 1932, p.7). În această calitate, pe lângă publicitate pentru activitatea ministerială, a procedat la fel ca alți candidați, a ținut discursuri electorale, a participat la manifestări stradale. Merită să redăm un eveniment la care a participat Gusti, tocmai fiindcă a fost caracteristic epocii interbelice.

Este vorba de o întâlnire electorală obișnuită a PNTȚ în sala Eforie din Capitală, relatată de presă în ziua de 12 iulie 1932. Primul discurs a fost ținut de Gusti, concentrându-se asupra problemelor departamentului său în condițiile crizei, arătând că „mult se vorbește despre o politică financiară bancară, pe atât de puțin de o politică școlară”. Și, de aici, criza specifică a școlii care, cu toată „obligativitatea învățământului, analfabetismul crește în așa mod, că avem anual 300.000 de copii care nu merg la școală”. Și, în continuare, a înșirat și alte puncte vulnerabile ale activității culturale la sate („deși au cooperative și biblioteci, nu știu ce face cu ele”) sau cea a șomajului intelectual ca rezultat al crizei universitare. Cum Gusti nu ataca pe nimeni, nu au avut loc incidente în timpul alocuțiunii. Însă Virgil Madgearu, secretarul general al partidului, „a atacat partidul liberal, acuzându-l că a favorizat dezvoltarea industriei mari în detrimentul micii industrii” și, de aici, s-a produs un

eveniment neprevăzut. „În timpul cuvântării secretarului general, la un moment dat cineva din sală a strigat „Foc!”. „Afară”. S-a produs panică mare; lumea din sală a început să fugă speriată, spre ieșire. Cu greu s-a putut restabili liniștea. Parte din cetățeni n-au mai intrat în sală. După întrunire, național-țărăniștii plecând de la Eforie au făcut o manifestație la zierele Adevărul și Dimineața” (*Universul*, 1932, 3).

Chiar și din analiza acestei campanii electorale putem decela și atașamentul lui Gusti față de politica țărănistă, dar și faptul că în această nouă postură nu și-a schimbat stilul de acțiune și argumentare pe care le-a practicat la adunările suprapartinice de la Institutul Social Român. Și mai adăugăm un detaliu de logică politică și electorală. După un an de guvernare dezastruoasă a unui guvern asumat de tehnicieni al lui Iorga, după ce presa a înfierat acest tip de guvernare, prestigiul miniștrilor și guvernelor de tehnicieni a scăzut vertiginos, astfel că cea mai mare gafă a lui Dimitrie Gusti ar fi fost să se angajeze în bătălia electorală ca tehnician.

După cum se știe, alegerile au fost câștigate de PNTȚ, iar Gusti a ocupat un fotoliu de senator al puterii țărăniste pe lângă cel de ministru. Activismul lui nu a devenit mai cumpătat după terminarea campaniei electorale, ba dimpotrivă.

De-a lungul întregului mandat s-a preocupat de situația acelor categorii de cadre didactice care, în perioada ministeriatului lui Iorga, au fost nedreptățite. Fiind profesor universitar și decan din 1929 până la ocuparea funcției de ministru, cunoscând de la sursă situația studenților și a licențiaților, s-a implicat în ameliorarea situației lor. Pentru că ministerul său cuprindea și departamentele cultelor și artelor, Gusti nu ezită să intre în dezbateri cu lumea clerului și a literaturii și artei, nelăsând aceste sectoare exclusiv pe seama directorilor generali din departamentele de specialitate. A aprecia eficiența ministerială a lui Gusti cu numărul dezbaterilor și întâlnirilor cu reprezentanții acestor sectoare ar fi o exagerare, dar presa a consemnat 70 de întâlniri cu asociațiile învățătorilor, profesorilor secundari și licențiaților, aproape 30 de întâlniri pe probleme universitare și studențești¹, peste 20 de întâlniri

cu reprezentanții diferitelor culte din România, aproape 50 de întâlniri cu reprezentanții asociațiilor culturale, ale artiștilor plastici și instituțiilor muzicale și, bineînțeles, cu scriitori și dramaturgi. În condițiile crizei economice mondiale care a afectat și România și a măsurilor de austeritate, Gusti a reușit să amelioreze situația celor oropsiți din sistemul său, ba chiar să împiedice desființarea unor instituții de cultură și să inițieze altele noi. Este suficient să amintim instituirea premiilor pentru tinerii scriitori sau Luna cărții (strămoșul actualelor Bookfest și Gaudeamus din Capitală). Dar, implicarea lui Gusti nu se rezuma la sarcinile ministerului său, ci participa la întâlniri protocolare, la solemnități cronofage, dezbateri parlamentare stresante, sensibil mai des decât ceilalți membri ai guvernului în număr de aproape 50 de ocazii. Nu avem voie să evităm nici misiunea sa externă din Italia, prilejuită de inaugurarea Școlii Române de la Roma, ocazie cu care Gusti nu s-a întâlnit numai cu omologul său Francesco Ercole, ministrul educației naționale, ci și cu prim-ministrul Benito Mussolini, cu regele Victor Emanuel al III-lea al Italiei și cu Papa Pius al XI-lea. Este necesară aprofundarea acestei vizite de aproape două săptămâni în Italia a ministrului Gusti într-o cercetare de sine stătătoare.

Pe lângă sarcina de a asana problemele create de guvernarea precedentă, Gusti a inițiat o serie de acțiuni de inovare, dincolo de inițiative legislative fundamentate meticolos, de cercetări pe sistemul de învățământ cuprinse în volumul **Un an la Ministerul instrucției, artelor și cultelor**, editat în 1934, după un an de la terminarea mandatului. Această activitate febrilă de reformare, oferită de funcția de ministru, a avut o singură consecință neprevăzută (deși previzibilă): monografiștii, membrii Școlii Sociologice de la București, cei cu care de șapte ani, încă din 1925, pătrundea în realitatea rurală, dintr-o dată și pe bună dreptate se considerau abandonați în ceea ce privește îndrumarea directă a lucrărilor monografice de către profesor. Gusti nu a uitat misiunea sa primordială, cea de cercetare a realității cu ajutorul tinerilor formați de el. Îi ajuta pe monografiști prin burse de studii în străinătate,

prin finanțarea taberei de redactare de la Făgăraș care oferea și posibilități de cercetări suplimentare de teren la Drăguș, dar lipsa lui din mijlocul lor producea o senzație de criză denumită ulterior de Stahl „criza monografiei” (Rostás, 2013).

Dar acum a avut șansa de a practica politica – o altă pasiune a sa pe lângă cercetarea de teren – și încerca să realizeze cât mai mult din idealurile sale reformatoare. Și, fiindcă, în linii mari, ideile sale coincideau cu cele ale Partidului Național Țărănesc, și fiindcă partidul l-a sprijinit, a fost solidar cu acesta până la demisia prezentată de Vaida Voievod în noiembrie 1933 regelui.

Țărănist și fără ministru

După alegerile din noiembrie 1933, Gusti pierzând funcția de ministru și locul din Senat, am putea să ne gândim că s-a distanțat de PNT, mai ales că de la 1 decembrie 1933 Carol al II-lea l-a numit în fruntea Fundației Culturale Regale „Principele Carol”. Nicidecum, pentru că la ședința de fixare a candidaților organizației Ilfov al PNT, prezidată de Virgil Madgearu, Gusti a ajuns în capul listei pentru Senat. După cum se știe, PNT a pierdut alegerile². Dar, gestul lui Gusti de a aduna și de a publica documentele mandatului de ministru în impunătorul volum „Un an la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor” din 1934, denotă convingerea că munca sa în acel guvern a produs documente utile pentru oricine ar urma la ministerul instrucției. Merită să insistăm pe studiul introductiv al acestui volum, intitulat modest „Cuvânt înainte”, fiindcă sintetizează nu numai concepția sa sociologică, ci și atașamentul față de valorile politice ale guvernării țărăniste, aspect ce ne interesează în acest studiu. Deși pregătirea acestui volum a fost începută în timpul mandatului de ministru, dovedind faptul că reformele au nevoie de studii științifice aprofundate, Gusti a sesizat, în lunile ce au urmat demisiei guvernului Vaida, că munca echipei sale pentru pregătirea reformelor din învățământ nu este luată în seamă, prin urmare unul dintre scopurile publicării volumului este „...împrăștierea unui fel de conjurație a tăcerii, ce pare că s-a creat în jurul ideilor și studiilor de

reformă școlară și culturală, așa cum reies ele din anteproiectele de lege prelucrate în 1932-33, idei și studii care, sub o formă sau alta, au fost și sunt utilizate fie în discuții publice și parlamentare, fie în opera legislativă” (Gusti, 1934, VI). Profesorul, se pare, neobișnuit cu maniera necavalerească din politica interbelică, trist și iritat, nota în prefață:

„În Parlamentul actual, din care nu fac parte, în lipsa mea, s-au auzit din diferite lagăre obiecții și chiar învinuiri, cu totul nejustificate, la care nu am crezut că este nevoie să răspund polemic și personal, rezervând însă, fără grabă, că volumul de față să dea el răspunsul și să informeze pe toți cei de bună credință, și numai pe aceștia, asupra adevărului” (Gusti, 1934, VI).

Vorbind în prefață despre acest volum care cuprinde doctrina și opera legislativă a ministerului său, Gusti afirma limpede atașamentul său la valorile țărănismului și, din acest motiv, vom cita integral pasajul respectiv:

„El răsfrânge prin urmare ideologia unui partid, a partidului național-țărănesc. În «Manifestul Program» al partidului național-țărănesc din 27 Iunie 1932 capitoul referitor la școală a fost astfel formulat:

«Cetățeni, partidul național-țărănesc se va strădui cu toate jertfele să înfăptuiască o școală potrivită cu nevoile de astăzi ale țării.

Învățământul primar va fi întărit și va căpăta un caracter practic, fiind strâns legat de viața locală, așa ca să pregătească pe copii pentru nevoile vieții și mediului în care trăiesc. Se va căuta prin toate mijloacele să se reducă numărul neștiutorilor de carte. Se vor înființa școli superioare țărănești pentru pregătirea conducătorilor firești ai satelor și pentru ridicarea vieții sătești.

Învățământul secundar va fi îngădit și îmbunătățit, pentru ca absolvenții lui să poată fi numaidecât folositori societății și să nu tindă toți spre Universități. Învățământul profesional va fi dezvoltat și îndreptat după cerințele vieții sociale și economice. Se va încuraja dezvoltarea învățământului particular sub controlul statului.

Universitățile vor fi înălțate atât în puterea de creație cât și în puterea lor de înrăurire socială.

Pe lângă școală, partidul național-țărănesc va urmări cu toate mijloacele dezvoltarea educației poporului prin conlucrarea tuturor serviciilor de stat cu marile societăți culturale ale țării.

Partidul național-țărănesc va căuta din toate puterile să dea îndărăt Bisericii marele ei rost de mângâiere sufletească și de călăuzire în cele bune ale credincioșilor, iar slujitorilor ei, trecerea și sfințenia de care trebuie să se bucure, pentru așezarea pe stâlpi de încredere și de dătină sănătoase a vieții naționale»” (Gusti, 1934, VI-VII).

Este deosebit de semnificativ că, în 1934, în condițiile activității de opoziție a partidului, Gusti – în cadrul Cercului de Studii al Partidului Național Țărănesc – participă la dezbaterile elitei intelectuale a acestei formațiuni. Îl regăsim într-un volum de proiecte scrise de 20 de personalități ale PNȚ, ca Mihail Ralea, Armand Călinescu, Virgil Madgearu, Ioan Răducanu, Ernest Ene, Petre Andrei, D. R. Ioanițescu, Grigore Gafencu și alții, fiecare ocupându-se de câte un domeniu în care se consacrase deja. Profesorul Gusti scrie despre perspectivele și necesitatea organizării culturii, continuând ideile promovate în timpul ministeriatului și cuprinse în volumul prezentat mai sus. Prin urmare, Gusti, în anii amintiți, a avut un comportament ce trăda nu numai consecvență ideologică, dar și de membru de partid (Raportele..., 1934).

Trecutul țărănist al unui sociolog neutru

Se poate pune întrebarea dacă această regăsire în PNȚ avea antecedente. Formal, nu. Nu am văzut până acum niciun document care să ateste calitatea de membru al Partidului Țărănesc sau al Partidului Național Țărănesc. Dar, dacă nu ne cramponăm de carnetul de membru, ci urmărim implicarea (mai mult sau mai puțin discretă) a lui Gusti în politică, aflăm de la Keith Hitchins, în a sa *România 1866-1947*, la capitoul *Partide*, că Partidul Țărănesc, con-

după inițial de lideri provenind din funcționari bancari și cooperatiști, deja la începutul anilor 20 avea să devină popular și printre intelectuali datorită angajamentului său pentru „democrație politică și reforme sociale”: „Printre aceștia se remarcă în mod deosebit Dimitrie Gusti, binecunoscutul antropolog social, și membrii Institutului Social Român, pe care îl fondase acesta la București în 1921; Virgil Madgearu, un economist care avea să devină un teoretician de frunte al țărănismului, și romancierul Cezar Petrescu, care a devenit colaborator la organele oficiale ale partidului, *Țară Nouă* (1919-1921) și *Aurora* (1921-1926)” (Hitchins, 2013, 428). Dacă în această perioadă activitatea țărănistă a lui Gusti nu era vizibilă, ca fondator al *Asociației pentru Știință și Reforma Socială*, transformat ulterior în *Institutul Social Român*, foarte repede a devenit cunoscut în mediul intelectual politic al Capitalei. Dar, este cunoscut faptul că Virgil Madgearu, un vechi prieten încă din studiile din Germania, l-a secondat pe Gusti la realizarea *Asociației pentru Știință și Reforma Socială* în aprilie 1918 și la demararea revistei *Asociației*, *Arhiva pentru Știință și Reforma Socială*. Este clar că interesul pentru sat, pentru problema țărănească, era identică la cei doi, dar temperamental și vocațional Gusti s-a orientat către promovarea gândirii științifice în politică, spre cercetarea realității rurale, pe când Madgearu spre organizare și acțiune politică. Deci, nu este întâmplător faptul că Gusti ajunge președinte la Casa Autonomă a Monopolurilor Statului, la Oficiul Național al Cooperăției, la Societatea de Radiodifuziune, tocmai după ce țărăniștii ajung la putere și, în fine, și ministru.

În acest sens, memoriile lui Mihail Manoilescu, scrise în anul 1944, constituie un document mai mult decât interesant. Inginer și economist cunoscut, cu o carieră politică sinuoasă în perioada interbelică, evocă perioada și pe Gusti dintr-un al punct de vedere, cel al admiratorului Institutului Social Român.

„Ca oricare instituție de seamă – scrie Manoilescu – și Institutul nostru a avut la originea lui un om.

Gusti era un animator; un dinamic și simpatizat animator. De aceea el n-a lansat un curent, ci a aranjat o frumoasă vitrină intelectuală în care cu delicatețea lui captivantă, a reușit să strângă pe cele mai de seamă personalități intelectuale în devenire, pe care le avea țara la sfârșitul războiului.

Răutăcioșii spuneau despre Gusti că are darul să descopere și să atragă la Institut pe viitorii miniștri! Dar această glumă era de fapt un omagiu; fiindcă nu este un mic merit să încurajezi *la vreme* pe oamenii care ascund în ei virtualități mari.

Eu am început a lucra din 1919 și am rămas acolo veșnic activ și plin de inițiativă, în *epoca eroică* a institutului care s-a sfârșit o dată cu intrarea lui Gusti în Partidul Țărănesc.

Gusti nu putea face o greșală mai mare decât aceea de a se înscrie într-un partid, *oricare ar fi fost el*. Marea lui virtute și tot farmecul lui era *neutralitatea*, de aceea tocmai în ziua când – după expresia consacrată – „s-a colorat”, el și-a pierdut culoarea lui proprie și nota lui unică care îl făceau să împlinescă o adevărată funcțiune *națională*” (Manoilescu, 1993, 49-50).

Din descrierea nostalgiei pentru perioada neutralității lui Gusti, reiese însă clar antipatia lui Manoilescu pentru Madgearu și partidul pe care îl reprezenta:

„Ceea ce făcea frumusețea ședințelor de comitet e că, tocmai ca și la Junimea, ele se țineau pe rând, acasă la fiecare membru, într-o atmosferă de intimitate, în care doar ieșirile lui Madgearu stricau nota generală.

Dar este drept să recunosc că la Institut, chiar și impetuosul Madgearu a lăsat multă vreme politica la o parte, până la ziua fatală când a atras pe Gusti în partidul lui și cu aceasta a distrus casa în care ne simțeam așa de bine cu toții...” (Manoilescu, 1993, 50).

Este limpede că și memoriile lui Manoilescu dovedesc că influența lui Madgearu a fost un factor pentru ca Gusti să accepte demnități

politice până la intrarea în guvern. Dar, tot așa de clar este că Manoilescu nu a realizat că neutralitatea lui nu însemna dezinteres pentru problematica țărănească, ci dimpotrivă. Altfel formulat: Gusti spera ca ideile sale de reformă să le realizeze intrând într-un guvern care este de acord cu el.

Așadar, Gusti, deși era încredințat de necesitatea păstrării Institutului Social Român ca for științific suprapartinic, totodată, ca simpatizant, ajuta la clarificări ideologice fără să se implice în viața propriu-zisă de partid.

Cert este că în istoria Partidul Național Țărănesc nu am găsit până acum documente privind activitatea de partid a lui Dimitrie Gusti, dar activitatea de organizator al conferințelor Institutului Social Român și al cercetărilor monografice a fost consemnată din belșug. De altfel, stilul lui Dimitrie Gusti de a păstra relații bune cu reprezentanții tuturor partidelor importante era cunoscut și recunoscut chiar și de adversari.

Acest stil, precum și capacitatea sa managerială dovedită, l-a calificat pentru posturile pe care le-a ocupat după înscăunarea guvernului PNȚ, pe lângă, evident, garanția de fidelitate bazată pe simpatii față de mișcarea țărănistă.

Este semnificativ că Gusti nici ca ministru, nici măcar în campania electorală, nu a folosit expresii jignitoare la adresa adversarilor, fie persoane, fie partide. Ba mai mult, a organizat și întâlnirea consultativă cu predecesorii săi în fruntea departamentului său al instrucției. Dar, dincolo de acest stil personal, Gusti a intrat în politică din convingere, după expresia lui Manoilescu, în timpul guvernărilor țărăniste.

Totuși este ciudat că s-a ajuns la această convingere cvasigenerală că Gusti nu a fost decât un tehnocrat, un tehnician în guvernarea Partidului Național Țărănesc din 1932-33. Parcurgând studiile despre activitatea lui Gusti apărute după terminarea mandatului, nimeni nu a afirmat sau sugerat că Gusti ar fi făcut notă discordantă în Guvernul PNȚ, că ar fi fost membru sau nu. La 25 de ani de la începerea carierei universitare au apărut studii consistente despre activitatea sa multilaterală, semnate

de colaboratori ca Mircea Vulcănescu, Henri H. Stahl, Octavian Neamțu, Ion Zamfirescu, Traian Herseni, Gheorghe Vlădescu-Răcoasa și o serie de oameni politici, dar nimeni nu a făcut nici o aluzie la un statut aparte al lui Gusti în cadrul guvernării țărăniste.

După război, în perioada de efort de supra-viețuire a sociologiei, nici Gusti, nici alții nu au abordat perioada ministeriatului. Profesorul s-a referit public și pozitiv numai la Legea Serviciului Social și la importanța și beneficiile Congresului Internațional de Sociologie (chiar dacă acesta, din cauza izbucnirii războiului, nu a avut loc).

Diminuarea explicabilă a angajării țărăniste

După 1948, adică după expulzarea sociologiei din universitate și din rândul științelor sociale, după schimbarea Academiei Române în Academia Republicii Populare Române, în care Gusti nu a mai fost pomenit timp de aproape zece ani, nu s-a vorbit despre Gusti decât ca reprezentant al sociologiei burgheze și cu alte calificative ale epocii, mai dure sau mai neutre.

Evaluarea publică a activității lui Gusti a început, de fapt, în contextul mai larg al revalorificării moștenirii culturale de la începutul anilor 60 inițiat de autoritățile culturale ale partidului comunist. În studiile de reabilitare a lui Gusti și a școlii sale s-a pus și problema prezentării activității sale politice. În acest context, apare, pentru prima dată, ideea că Gusti ar fi devenit membru în guvernele țărăniste din cauza prestigiului său, în condițiile în care nici măcar membru al PNȚ nu a fost. Cunoscătorii perioadei respective își dau seama că autorii, Ovidiu Bădina, un tânăr cercetător cu studii la Moscova și Octavian Neamțu, un colaborator fidel al profesorului Gusti începând din 1934, dacă doreau să apară cartea, trebuia să „cozmétizeze” trecutul și să ofere o imagine credibilă forurilor ideologice și cenzurii. Aceasta presupune posedarea unei tehnici specifice cercetătorului din regimul comunist de a da o interpretare acceptabilă unor fapte din trecut, de

natură să determine pe cenzori să admită pasajul problematic. Astfel, pentru a avea o comparație cu motivele anterior schițate privind numirea lui Gusti în cele trei funcții publice, iată interpretația autorilor:

„Însărcinările încredințate lui Gusti în perioada 1920-1930 – Societatea de Radiodifuziune, Casa Autonomă a Monopolurilor, Oficiul Național al Cooperăției –corespundeau pregătirii sale sociologice, statistice, economice și juridice dobândite în anii de studiu și dezvoltată creator prin activitatea constructivă pe care o desfășura de un deceniu în țară. Posturile de radiodifuziune reprezentau în programul de politica culturii elaborate de Gusti unul dintre cele mai eficiente instrumente de difuzare a culturii naționale. El contribuie la construirea unui program național de emisiune și conține Universitatea Radio” (Bădina-Neamțu, 1967, 89-90).

Cosmetizarea ia amploare și mai mare când trebuia explicată intrarea în guvernul țărănist. Este sugerată ideea că nu ar fi fost convins de necesitatea acestui pas și, pe parcurs, ar fi avut numai necazuri:

„Nu a primit să fie ministru pentru vreo deșartă ambiție, ci pentru că avea de realizat un program de reforme în învățământul public. Împrejurările în care a acceptat să intre în guvernul național-țărănist prezidat de Al. Vaida-Voievod și rolul jucat de N. Titulescu în decizia luată sînt cunoscute din relatările lui G. Vlădescu-Răcoasa. Gusti a avut multe ezitări. Documentul intitulat « Să candidez », prin care fratele său Anastase îi arată motivele care ar justifica intrarea sa în guvern, ca să-și realizeze concepția proprie în politică culturii, oglindește numeroasele considerente pe care le opusese Dimitrie în discuțiile cu fratele său. Într-un an și patru luni, în acea perioadă de guvernare, el a făcut parte din patru guverne, ceea ce i-a stînjinit mult activitatea. De altfel, crizele de guvern l-au găsit de fiecare dată departe de București, uneori chiar și departe de țară, la Roma, sau în Germania, în misiuni oficiale...” (Bădina-Neamțu, 1967, 90-91).

După această pregătire a atmosferei ministeriatului, autorii citează chiar mărturia lui Gusti, fără să specifice data scrierii acesteia:

„Despre aceasta scrie Gusti mai târziu: «Mi s-a propus să fac parte dintr-un guvern țărănesc, deși nu eram membru al partidului țărănesc, oferindu-mi-se întâi Ministerul de Externe, și apoi, după ce am refuzat, să primesc Ministerul Instrucției, al Cultelor și Artelor. Ezitarea mea a durat cîteva zile»; «...Acela care m-a determinat să înlătur ezitarea mea de două zile de a intra în guvern a fost N. Titulescu, cu care eram în raporturi de prietenie, îndemnându-mă să primesc propunerea mai ales că, fiind în guvern, aș putea să-l ajut în politică sa de apropiere a României de Uniunea Sovietică, o politică care, cum se știe, în acea vreme era considerată ca foarte îndrăzneată»” (Bădina-Neamțu, 1967, 91).

Am citat acest aliniat nu pentru a învinui sau a demasca pe autorii volumului, ci pentru a explica din ce motiv au prezentat astfel ministeriatul lui Gusti. În primul rând, trebuie să subliniez că, până la urmă, orice istorie, chiar cele cu pretenții științifice, sunt construcții despre trecut, iar nu trecutul însuși. Mai departe, în contextul dominației ideologice a Partidului Muncitoresc Român (după 1965 – Partidul Comunist Român) „revalorificarea moștenirii culturale” de la începutul anilor 60 numai pentru intelectualul naiv a constituit un act de dreapta, în fapt, această hotărâre era o manevră de a găsi o nouă legitimare a partidului unic. Or, această largire a bazei de legitimare nu a însemnat și reabilitarea sistemului politic interbelic, nici a partidelor istorice și, prin urmare, nici a guvernelor lor. Nu se putea realiza nici măcar o descriere obiectivă a partidelor politice, a rolului personalităților, a contextului internațional, cu atât mai mult a național-țărăniștilor, care au fost mai stigmatizați ca național-liberalii. Se înțelege de ce a fost necesară pentru autori o prezentare deformată (ca să nu spun ilară) a implicării lui Gusti în Guvernul PNT. S-a invocat exagerat și un moment minor cu Nicolae Titulescu tocmai pentru faptul că cunoscutul ministru de externe a fost partizanul re-

stabilirii relațiilor diplomatice cu Sovietele, deci memoria lui, pe bună dreptate, a fost venerată.

Se pune problema sursei la care s-a făcut apel pentru a afirma că Gusti a fost mai mult un specialist, un tehnician într-un guvern de politicieni. Aceasta a fost chiar Gusti. Dar, imediat trebuie să punem întrebarea: când, în ce context a negat apartenența la Partidul Național-Țărănesc? Răspunsul este edificator pentru cei care cunosc ce importanță a avut pentru un intelectual un trecut politic necomunist după al Doilea Război Mondial. Ovidiu Bădina, în volumul VII al OPERELOR editat după revoluție, în 1993, strânge într-un capitol – semnificativ intitulat „Materiale eliminate din D. Gusti, OPERE, Vol. VI” – memoriile adresate de Gusti autorităților de partid și de stat centrale între 1946 și 1954. Într-o vreme când toată elita intelectuală a fost mai mult sau mai puțin culpabilizată – mulți dintre ei arestați și condamnați – pentru colaborare cu regimul de înainte de 23 august 1944, era firesc ca fiecare om să caute „circumstanțe atenuante” în trecutul său. Este, deci, de înțeles de ce Gusti a insistat pe acest amănunt, de a nu fi membru formal al P.N.Ț. Merită să cităm aici aceste fragmente din memoriile scrise după 1948 și pentru a exemplifica discursul de autoapărare al intelectualului amenințat în libertatea sa:

„Nu am făcut parte din clubul partidelor liberale, conservatoare ori țărăniste, fiind din fericire, pe de o parte, străin de orice veleități de parvenire și apoi, ca un observator al vieții publice românești, dându-mi seama de valoarea lor reală. Totuși, în 1932, mi s-a propus să fac parte dintr-un guvern țărănesc, deși nu eram membru al partidului țărănesc, oferindu-mi-se întâi Ministerul de Externe, și apoi după ce am refuzat să primesc, Ministerul de Instrucție, al Cultelor și Artelor” (Gusti, 1993, 80).

La recomandarea prim-ministrului Dr. Petru Groza, Gusti detaliază mult memoriul anterior, iar la chestiunea participării la guvernarea țărănistă nu schimbă esențial ci mai adaugă o frază:

„Am făcut parte într-un an și 4 luni din patru guverne, – totdeauna criza ministerială găsin-du-mă departe de București – ceea ce, desigur a stânjenit mult activitatea mea, lăsând totuși studii și proiecte de legi, care au putut forma un volum de 1562 pagini, apărut în 1934” (Gusti, 1993, 87).

În 1950, după ce nu a primit pensia timp de patru luni și după ce a fost evacuat din propria casă, Gusti adresează un memoriu mai scurt ministrului de interne Teohari Georgescu, în care la cele cunoscute adaugă:

„Am făcut parte din guvernele din 1932-33 ca *specialist*, ca *tehnician*, și nu ca om politic...” (Gusti, 1993, 97).

Într-o variantă ulterioară, nedatată, aduce o nuanță, tot de natură să se delimiteze de politica țărănistă:

„În 1932 mi s-a propus să fac parte dintr-un guvern de alegeri, în calitatea exclusivă de om de știință și de tehnician, și nu ca membru al partidului ce făcea guvernul și din care nu făceam parte” (Gusti, 1993, 99).

Ultima scrisoare – adresată în septembrie 1954, de data aceasta chiar fostului său student, Miron Constantinescu, important lider al partidului – publicată de Bădina, nu aduce formulări noi în privința statutului său în guvernele amintite, dar reamintește de faptele sale de după 23 august 1944, care arătau o profundă înțelegere a situației nou create. Până la urmă, această ultimă scrisoare este un strigăt disperat al unui profesor în vârstă, marginalizat și bolnav, în continuare, urmărit, amenințat, chiar și după moartea lui Stalin:

„...Vă rog stăruitor, din toată inima, în calitatea d-voastră oficială de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și de membru al C.C. al P.M.R., interveniți energic să fiu lăsat în pace să-m duc suferințele nestingherit – arătați, vă rog, că mă cunoașteți de când ați luat licența,

apoi ați pregătit doctoratul și ați activat în sate, prin comunicări și studii în plin regim dictatorial, la Universitate și pe teren.

Vă rog să luați în considerare vârsta mea înaintată, bolile mele mai ales inima și nervii, cu toate formele, și spuneți-le tuturor pe care-i interesează umila mea persoană, spuneți-le, vă rog, Adevărul.

Să fiu șters *odată pentru totdeauna* de pe lista celor căutați cu vine; ajung opt ani de erori continue și de viața mea zbuciumată și chinuită. Vă mulțumesc!” D. Gusti (Gusti, 1993, 103).

În asemenea împrejurări politice, orice om caută să-și diminueze importanța rolului său pentru care a fost urmărit, mai ales dacă argumentele sale aveau, formal, acoperire.

Aceeași strategie au folosit și autorii citați mai sus, Bădina și Neamțu, pentru a evita pericolul refuzului cenzurii privind prezentarea operei sociologice a lui Dimitrie Gusti și a școlii sale. Cum regimul comunist a rămas ferm în condamnarea guvernelor interbelice, s-a perpetuat ideea că Gusti nu ar fi fost de acord cu ideologia PNT și că ar fi fost mai mult tehnocrat în guvernul din 1932-1933.

S-ar putea să se considere că această perpetuare nu ar avea mare importanță. Noi, în schimb, credem că nu înscrierea formală, ci acceptarea unui program guvernamental și solidaritatea cu guvernul contează. Gusti nu a fost singurul nemembru de partid în structurile guvernamentale nici înainte, nici după al Doilea Război Mondial. Mult mai importantă este însă consecința ideologică a implicării lui Gusti în această guvernare din 1932-33. Dar lămurirea problemei „ism”-ului prin care poate fi caracterizată activitatea ministrului Gusti încă nu este

încheiată mulțumitor și nu este sarcina acestui studiu de a da ipoteze ideologice. Tot așa, nu putem să abordăm consecințele reale ale ministeriatului asupra activității școlii sociologice de la București, dar, în tot cazul, ipoteza „crizei monografiei” – după cum am mai semnalat – nu poate fi susținută.

Concluzii

Această lucrare, având ca scop clarificarea poziției profesorului în cadrul guvernului din 1932-33, a adunat argumente necesare pentru a demonstra netemeinicia credinței înfrigate în anii 50 și perpetuate până în prezent, conform căreia Dimitrie Gusti ar fi fost promovat în guvernul țărănist datorită prestigiului său de specialist, de tehnician și nicidecum ca țărănist. Pe lângă antecedentele semnificative care demonstrează legăturile puternice și permanente cu elita Partidului Țărănesc încă de la mijlocul anilor 20, de asemenea interesul pentru lumea satelor și tot comportamentul politic al profesorului din timpul guvernării putea să fie caracterizat prin loialitate și abnegație pentru a duce la bun sfârșit programul de guvernare al partidului. Mai mult decât atât, Dimitrie Gusti, chiar și în 1934, când PNT lupta în opoziție, a invocat justetea programului de guvernare țărănist și a participat la elaborarea noului program al partidului. Clarificarea statutului profesorului în cadrul guvernului țărănist este oportună mai ales pentru analizarea poziționării sale ideologice, care ridică în continuare controverse justificate. Aceste investigații merită să fie continuate pentru că nu numai poziția lui Dimitrie Gusti, dar nici cea a Partidului Național Țărănesc nu este mulțumitor lămurită.

Note

¹ În privința problemelor studențești din epoca interbelică vezi Butoi, I. (2011) Când produce școala revoluționari? O incursiune în istoria socială a vieții universitare interbelice. *Revista de Pedagogie*, 4, 115-124, precum și Sdrobiș, D. (2014) Învățământul

superior în România interbelică: de la „supraaglomerarea universităților” la „șomaj intelectual”. *Sfera Politicii*, 175, 24-35.

² CNSAS D 009835, p. 106-107 Proces verbal din 4 decembrie 1933 a organizației Ilfov.

Bibliografie

- Bădina, O. și Neamțu, O. (1967) *Dimitrie Gusti. Viața și personalitatea*, Colecția „Oameni de Seamă”. București: Tineretului.
- Golopenția, A. (2010) *Rapsodia epistolară: scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1932-1950) Volumul II (Ștefania Cristescu-Golopenția) Schimb de scrisori: Anton Golopenția și Ștefania Cristescu-Golopenția*, (Ediție îngrijită de Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu Pelazza, Introducere și note de Sanda Golopenția). București: Enciclopedică.
- Gusti, D. (1934) *Un an de activitate la ministerul instrucției cultelor și artelor, 1932-1933*.
- Gusti, D. (1993) *OPERE*, vol. VII (Texte stabilite, note, documente și mărturii de prof. univ. dr. Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu). București: Academiei Române.
- Hitchins, K. (2013) *România 1966 - 1947*, Ediția a IV-a (Traducere din limba engleză de George G. Po-tra și Delia Răzdolescu). București: Humanitas.
- Manoilescu, M. (1993) *Memorii*, vol. I, Colecția Biblioteca Băncii Naționale (Coord. Mugur Isărescu, Ediție îngrijită, prefață, note și indice de Valeriu Dinu). București: Enciclopedică.
- Momoc, A. (2012) *Capcanele istorice ale sociologiei interbelice. Școala gustiană între carlism și legionarism*. București: Curtea Veche.
- Rapoartele comisiei de întocmire a programului (1934) Partidul Național-Țărănesc*, Cercul de Studii al Partidului Național-Țărănesc.
- Rostás, Z. (2003) *Atelierul gustian. O abordare organizațională*. București: Tritonic.
- Rostás, Z. (2013) *Criză și/sau tranziție în școala gustiană - 1932-1934. Din perspectiva corespondenței lui Anton Golopenția*. *Sfera politicii*, XXI, 3, 175, mai-iun.